

غزاسن مکتوب

از وقف کتاب اما کتابخانه های وطنی

پروین متواری سورکی

متواری سورکی، پروین، ۱۳۵۴

خزائن مکتوب از وقف کتاب تا کتابخانه‌های وقفی / پروین متواری سورکی -

تهران، پیام‌رسان، ۱۳۸۴.

۶۰۸ ص.

ISBN 964 - 94164 - 9 - 8

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. کتابخانه‌های وقفی - کشورهای اسلامی، ۲. کتابخانه -

هدیه، وقف و غیره. الف. عنوان.

۲۷/۶۷.

۴ خ ۱۶/۵/م Z

۸۴-۳. ۳۰۰ م

کتابخانه ملی ایران

عنوان: خزائن مکتوب از وقف کتاب تا کتابخانه‌های وقفی

مؤلف: پروین متواری سورکی

ناشر: پیام‌رسان

چاپ اول، پائیز ۱۳۸۴

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

چاپ: نگارش

قیمت: ۵۴۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴ - ۹۴۵۶۱ - ۹ - ۸

ISBN 964 - 94561 - 9 - 8

تلفن پخش: ۵۵۰۱۳۵۲۰ فاکس: ۵۵۵۳۷۷۵۰

فهرست

۳۱	پیشگفتار.....
۳۳	مقدمه.....
۳۳	هدف و روش تحقیق.....
۳۵	پیشینه تحقیق در ایران.....
۳۶	پیشینه تحقیق در خارج از ایران.....

فصل اول: وقف چیست؟ / ۳۹

۴۱	وقف در لغت.....
۴۱	وقف در قرآن و احادیث و بیان مفاهیم و اصطلاحات وقفی.....
۴۴	مؤسسات دینیه و خیریه.....
۴۴	قانون توجیه جهات.....
۴۵	وقف در میان مذاهب.....
۴۵	وقف در مذهب زرتشت.....
۴۵	وقف در مسیحیت.....
۴۷	وقف در یهودیت.....

۴۸	وقف در اسلام
۴۹	آراء فقهای اسلام در مورد وقف مصاحف و کتب
۵۲	وقف مصاحف
۵۳	نسخه‌های خطی و دست‌نوشته‌های وقفی
۵۶	انواع نسخ خطی
۵۸	نقابت و تولیت
۶۰	انواع وقف
۶۰	وقف خاص
۶۴	وقف عمومی
۷۱	ساختمان کتابخانه‌های وقفی
۷۲	چگونگی انتخاب کتاب و تجهیز کتابخانه‌های وقفی
۷۳	ناظر وقف و مدیریت کتب و کتابخانه‌های وقفی
۷۵	تنظیم داخلی کتابخانه‌های وقفی و طبقه‌بندی علوم در آنها
۷۷	چگونگی استفاده از کتب وقفی
۷۹	استنساخ کتب وقفی
۸۰	مدیریت مالی کتابخانه‌های وقفی
۸۱	سرنوشت کتابخانه‌های وقفی

فصل دوم: کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی ایران / ۸۵

۸۸	کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی مستقل
۸۸	کتابخانه ابوالوفای همدانی در همدان
۸۹	کتابخانه ملی در غزنه
۸۹	کتابخانه علی بن یحیی منجم
۹۰	کتابخانه ابوالقاسم جعفر بن محمد ابن حمدان موصلی

- ۹۰ کتابخانه رشیدالدین وطواط در خوارزم
- ۹۱ کتابخانه سهلان ساوجی در ساوه
- ۹۱ کتابخانه ابوطاهر خاتونی
- ۹۲ کتابخانه فیروز آباد در فارس
- ۹۳ کتابخانه ابوعلی سوارکاتب
- ۹۳ کتابخانه ای در توس
- ۹۴ کتابخانه صاحب بن عباد در ری
- ۹۷ کتابخانه همدانی در همدان
- ۹۷ کتابخانه ابن شهر آشوب
- ۹۸ کتابخانه ساوه بین ری و همدان
- ۹۹ کتابخانه سید نادر الموت قزوین
- ۱۰۰ کتابخانه رصدخانه مراغه
- ۱۰۴ بیت الکتب ربع رشیدی
- ۱۰۹ محافظت مجموعه بیت الکتب رشیدی
- ۱۱۰ نیروی انسانی (وظایف، حقوق و مزایا)
- ۱۱۱ سرنوشت بیت الکتب ربع رشیدی
- ۱۱۲ سرنوشت وقفنامه ربع رشیدی
- ۱۱۳ کتابخانه عمومی ساری و وقف کتاب
- ۱۱۳ بانوان ساری و وقف کتاب
- ۱۱۴ دو وقفنامه کتاب در مازندران
- ۱۱۵ کتابخانه مجلس شورای ملی = مجلس شورای اسلامی در تهران
- ۱۱۸ کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی - قم
- ۱۱۹ تاریخچه کتابخانه
- ۱۲۰ اهداف کتابخانه

- ۱۲۱ سازمان و مدیریت کتابخانه
- ۱۲۲ آئین نامه و اساسنامه
- ۱۲۲ امور مالی و بودجه
- ۱۲۳ مجموعه کتابخانه
- ۱۲۴ زمینه های موضوعی کتب کتابخانه
- ۱۲۴ چگونگی گردآوری کتب خطی و چاپی
- ۱۲۵ مهر کتابخانه
- ۱۲۶ فهرست های کتابخانه
- ۱۲۶ نفایس کتابخانه
- ۱۲۶ نفایس نسخ خطی
- ۱۲۷ نفایس چاپی
- ۱۲۸ مخطوطات علمای بزرگ
- ۱۲۸ حفاظت و نگهداری
- ۱۲۸ کتابخانه ملی (عمومی) رشت
- ۱۳۱ یزد
- ۱۳۱ کتابخانه عمومی انجمن فارغ التحصیلان دانشسرا
- ۱۳۲ کتابخانه عمومی هورشت (کردار نیک)
- ۱۳۳ کتابخانه تربیت در تبریز
- ۱۳۳ کتابخانه فاضل اردکانی
- ۱۳۳ کتابخانه ملی تبریز
- ۱۳۵ کتابخانه انجمن آثار ملی ایران در تهران
- ۱۳۶ کتابخانه مرحوم مجتبی مینوی اهداء شده به بنیاد شاهنامه فردوسی
- ۱۳۷ کتابخانه های وابسته به مدارس
- ۱۴۳ خراسان و ماوراءالنهر

- ۱۴۳ کتابخانه مدرسه ابن حبان در نیشابور
- ۱۴۴ کتابخانه مدرسه بیهقیه در نیشابور
- ۱۴۵ کتابخانه مدرسه صابونی در نیشابور
- ۱۴۷ کتابخانه‌های مدارس مرو
- ۱۴۷ کتابخانه مدرسه شرف الملک یا عمادالدین در مرو
- ۱۴۷ کتابخانه مدرسه نظام الملک در مرو
- ۱۴۸ کتابخانه مدرسه عمیدیه در مرو
- ۱۴۸ کتابخانه مدرسه خاتونیه در مرو
- ۱۴۸ کتابخانه مدرسه شجری در نیشابور
- ۱۴۸ کتابخانه مدرسه صفویه
- ۱۴۹ کتابخانه مدرسه شرفیه
- ۱۴۹ کتابخانه مدرسه شیخ حیدر در ری
- ۱۵۰ کتابخانه مدرسه رضویه در ورامین
- ۱۵۰ کتابخانه مدرسه مجدیه در کاشان
- ۱۵۰ کتابخانه مدرسه انوشیروان بن خالد در کاشان
- ۱۵۰ کتابخانه مدرسه عزیزیه در کاشان
- ۱۵۱ کتابخانه‌های مدارس عزالملکی و عرب شاهی در آبه
- ۱۵۱ کتابخانه هندوی قمی در قم
- ۱۵۱ کتابخانه مدرسه قزل ارسلان در همدان
- ۱۵۱ کتابخانه مدرسه نظام الملک در خوارزم
- ۱۵۱ دارالکتب مدرسه رکنیه در یزد
- ۱۵۳ دارالکتب مدرسه عصمیه در اصفهان
- ۱۵۴ کتابخانه مدرسه فتحانیه در کاشان
- ۱۵۴ کتابخانه مدرسه و رصدخانه الغ بیگ در سمرقند

- ۱۵۵ کتابخانه شبیانی خان در سمرقند.
- ۱۵۶ کتابخانه مدرسه آستانه ری
- ۱۵۶ کتابخانه مدرسه آستانه قم
- ۱۵۷ کتابخانه میرزا جعفر در مشهد
- ۱۵۷ مدرسه فاضلیه در مشهد
- ۱۶۰ کتابخانه مدرسه آقا کافور در اصفهان
- ۱۶۴ کتابخانه مدرسه فیضیه در قم
- ۱۶۵ کتابخانه مدرسه صالحیه یا نواب در مشهد
- ۱۶۶ مدرسه نجف قلی بیگ در قم
- ۱۶۷ وقف کتاب بر مدارس مشهد
- ۱۶۷ کتابخانه مدرسه سلطانی چهارباغ در اصفهان
- ۱۶۹ کتابخانه عمومی سریزدی در یزد
- ۱۷۰ کتابخانه مدرسه صدر در تهران
- ۱۷۰ کتابخانه مدرسه مروی
- ۱۷۰ کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان
- ۱۷۱ کتابخانه مدرسه شاهزاده در یزد
- ۱۷۲ کتابخانه مدرسه آقا محسن در استرآباد
- ۱۷۲ کتابخانه مدرسه علی نقی میرزا
- ۱۷۳ کتابخانه مدرسه سپهسالار در تهران
- ۱۷۳ اهداف وقف
- ۱۷۴ واقفین و اهداء کنندگان به کتابخانه مدرسه سپهسالار
- ۱۷۶ نفایس کتابخانه
- ۱۷۷ محل کتابخانه و مخازن نسخ
- ۱۷۸ مجموعه کتابخانه و ثبت آنها

۱۷۹	مرمت و تعمیر کتب و ساختمان
۱۷۹	امانت و چگونگی استفاده از کتب
۱۸۰	حدود اختیارات و مسئولیتهای کتابداران
۱۸۲	فهرست کتابخانه
۱۸۳	ریاست کتابخانه
۱۸۳	کتابخانه مدرسه ایلچی در اصفهان
۱۸۳	کتابخانه مدرسه فیضیه در قم
۱۸۴	کتابخانه مدرسه حجتیه قم
۱۸۵	کتابخانه آیت الله حکیم
۱۸۵	کتابخانه دیانت طالبیه در تبریز
۱۸۵	کتابخانه مدرسه علمیه طلاب دینی در قم
۱۸۶	کتابخانه رازی در آبادان
۱۸۶	کتابخانه عمومی دارالتبلیغ اسلامی در قم
۱۸۶	کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی گلپایگانی
۱۸۷	کتابخانه عمومی مدرسه محمدیه در آذربایجان غربی
۱۸۷	کتابخانه های دبیرستانی موسسات معارفی
۱۸۷	کتابخانه مدرسه صمصامیه در اراک
۱۸۸	کتابخانه های وابسته به مساجد
۱۹۴	کتابخانه مسجد عزیزیه در مرو
۱۹۵	کتابخانه مسجد کمالیه در مرو
۱۹۵	کتابخانه مسجد جامع نیشابور
۱۹۵	کتابخانه مسجد جامع اصفهان
۱۹۶	مسجد جامع عتیق شیراز
۱۹۷	مسجد جامع عتیق قم

- ۱۹۸ مسجد جامع سمنان
- ۱۹۹ مسجد منار در قم
- ۲۰۰ مسجد میرزا کریم شیراز
- ۲۰۰ کتابخانه جامع تورانشاهی
- ۲۰۰ کتابخانه عمومی صاحب الزمان در یزد
- ۲۰۰ کتابخانه عمومی رسولیان یزد
- ۲۰۱ کتابخانه جامع گوهرشاد در مشهد
- ۲۰۱ کتابخانه مسجد اعظم در قم
- ۲۰۲ کتابخانه عمومی دوازده امام فیروز آباد در میبد
- ۲۰۲ کتابخانه‌های وابسته به خانقاه‌ها
- ۲۰۶ نیشابور
- ۲۰۷ کتابخانه خانقاه ژنده پیل
- ۲۰۷ کتابخانه خانقاه غزالی در توس
- ۲۰۸ وقف کتاب باخرزی به خانقاه
- ۲۰۸ کتابخانه خانقاه خلوتی در بادکوبه
- ۲۰۹ کتابخانه خانقاه احمد در شیراز
- ۲۰۹ کتابخانه‌های وابسته به رباط
- ۲۱۱ کتابخانه رباط مرو
- ۲۱۱ کتابخانه‌های وابسته به بقاع
- ۲۱۱ بقعه شاه نعمه‌الله ولی در کرمان
- ۲۱۵ بقعه‌ای در نیشابور
- ۲۱۵ کتابخانه بقعه شیخ صفی در اردبیل
- ۲۱۷ نفایس
- ۲۲۰ سرنوشت کتابخانه

۲۲۱	آستانه شاه سلطان علی در مشهد بارکرسف (اردهال)
۲۲۱	تربت شیخ الاسلام نجم العلة در شیراز
۲۲۲	بقعه سید عبدالله موسی بن جعفر در شیراز
۲۲۲	بقعه بی بی دختران در شیراز
۲۲۲	بقعه مجد الاشراف در شیراز
۲۲۲	قبرستان درب سلم در شیراز
۲۲۳	بقعه حافظ شیراز
۲۲۳	کتابخانه‌های وابسته به اماکن متبرکه
۲۲۳	کتابخانه‌های آستان قدس رضوی
۲۲۳	تاریخچه کتابخانه آستان قدس
۲۲۷	واقفین کتب
۲۳۶	وقف مصاحف در کتابخانه آستان قدس رضوی
۲۴۰	وقفنامه و دستنوشته‌هایی از کتابخانه آستان قدس
۲۴۱	حفاظت و جلوگیری از سرقت
۲۴۱	بایگانی اسناد
۲۴۲	مرمت و تجلید
۲۴۲	کارمندان. وظایف و حقوق آنان
۲۴۳	وقف کتاب بر طبقه‌ای خاص
۲۴۳	تولیت یا خازن الکتب
۲۴۴	فهرستها
۲۴۵	کتابخانه‌های اقماری
۲۴۵	الف: کتابخانه‌های اقماری در مشهد
۲۴۵	کتابخانه جامع گوهرشاد
۲۴۶	ب: کتابخانه‌های اقماری خارج از مشهد

- کتابخانه و موزه ملی ملک (تهران) ۲۴۶
- مصحف و مخطوطات قدیمی ۲۴۷
- ساختمان ۲۴۷
- مراجعان و نحوه استفاده ۲۴۷
- وقف نامه مرحوم حاج حسین آقا ملک ۲۴۸
- کتابخانه وزیری یزد ۲۵۳
- مجموعه کتابخانه ۲۵۷
- نفایس کتابخانه ۲۵۷
- شرایط و چگونگی استفاده از کتب ۲۵۸
- بودجه کتابخانه ۲۵۸
- کتابخانه هرنندی (کرمان) ۲۵۸
- کتابخانه مرتضوی (رفسنجان) ۲۶۰
- کتابخانه مروج (یزد) ۲۶۰
- کتابخانه علامه حاج شیخ محمدتقی شوشتری (شوشتر) ۲۶۱
- ج. سایر کتابخانه‌هایی که آستان قدس رضوی بانی آن بوده است ۲۶۲
۱. کتابخانه مسجدالرضا علیه السلام ۲۶۲
۲. کتابخانه حاج شیخ عباس تربتی ۲۶۲
۳. کتابخانه آیت الله حاج شیخ مجتبی قزوینی ۲۶۳
۴. کتابخانه آیت الله حاج شیخ هاشم قزوینی ۲۶۳
۵. کتابخانه امام صادق علیه السلام ۲۶۳
۶. کتابخانه شهید مدرس (کاشمر) ۲۶۴
- د. کتابخانه‌های موسسه‌های وابسته به آستان قدس رضوی ۲۶۴
- آستانه حضرت معصومه علیه السلام در قم ۲۶۴
- مصاحف وقفی ۲۶۷

- ۲۷۴ معرفی یک قرآن نفیس وقفی
- ۲۷۶ وقفنامه‌های خانوادگی بر مقابر آستانه مقدس حضرت معصومه علیها السلام
- ۲۷۹ کتابخانه آستان حضرت عبدالعظیم در ری
- ۲۸۰ آستان مقدس احمدی: شاه چراغ در شیراز
- ۲۸۲ کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی وابسته به دانشگاه
- ۲۸۲ کتابخانه دانشگاه دارالسنه در نیشابور
- ۲۸۲ دانشسرای مقدماتی رضائیه
- ۲۸۳ کتابخانه‌های دانشگاه تهران
- ۲۹۱ دانشگاه تبریز
- ۲۹۲ دانشگاه اصفهان
- ۲۹۷ دانشکده معقول و منقول قم

فصل سوم: کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی در سایر ممالک / ۲۹۹

کتابخانه‌های وقفی عراق / ۳۰۱

- ۳۰۱ دارالحکمه بغداد
- ۳۰۳ کتابخانه علی بن یحیی بن ابی منصور
- ۳۰۴ کتابخانه علوی
- ۳۰۵ کتابخانه ابن سوار در بصره: دارالعلم بصره
- ۳۰۷ مجموعه الخطیب
- ۳۰۷ کتابخانه الصابیء در بغداد
- ۳۰۹ کتابخانه شیخ طوسی در بغداد
- ۳۰۹ دارالعلم ابن ابی البقاء در بصره
- ۳۰۹ دارالعلم ابن مارستانیه در بغداد
- ۳۱۰ کتابخانه مؤیدالدین وزیر

- کتابخانه امیرالمؤمنین (علیه السلام) در نجف اشرف ۳۱۰
- کتابخانه شیخ عبدالحسین تهرانی (مشهور به شیخ العراقین) ۳۱۱
- کتابخانه حائری ۳۱۲
- کتابخانه امیرالمؤمنین مکتبه الامام امیرالمؤمنین (علیه السلام) العامة ۳۱۲
- کتابخانه مسجد الخضراء ۳۱۴
- کتابخانه مرتضویه ۳۱۴
- کتابخانه عمومی اوقاف در بغداد ۳۱۴
- کتابخانه انسطاس کرملی ۳۱۵
- کتابخانه عمومی سیدالشهداء (علیه السلام) ۳۱۶
- کتابخانه مازندرانی ۳۱۶
- کتابخانه شیخ آقابزرگ تهرانی ۳۱۶
- کتابخانه اوقاف در موصل ۳۱۷
- کتابخانه های وقفی وابسته به مدارس ۳۱۷
- کتابخانه سیدرضی در بغداد ۳۱۷
- کتابخانه نظامیه بغداد ۳۱۸
- مجموعه کتابخانه واقفین و اهداء کنندگان کتب ۳۱۸
- تعداد کتابها ۳۲۱
- متولیان، مشرفان و کتابداران ۳۲۱
- سرنوشت کتابخانه ۳۲۳
- کتابخانه الجیلیه ۳۲۳
- کتابخانه مدرسه ابن هبیره ۳۲۴
- کتابخانه مدرسه الفخریه ۳۲۵
- کتابخانه مدرسه جوزیه ۳۲۵
- مدرسه شارع ابن رزق الله ۳۲۶

- ۳۲۶ مدرسه عیدالله.
- ۳۲۷ کتابخانه مستنصریه در بغداد
- ۳۲۸ فهرست
- ۳۳۰ تولیت، کتابداران و مسئولین کتابخانه
- ۳۳۴ سرنوشت کتابخانه مستنصریه.
- ۳۳۵ کتابخانه مدرسه بشیریه در بغداد
- ۳۳۶ کتابخانه مدرسه المسمودیه در بغداد
- ۳۳۶ مدرسه طب قجلی در بغداد
- ۳۳۶ کتابخانه مدرسه مرجانیه در بغداد
- ۳۳۷ کتابخانه صدراعظم در نجف
- ۳۳۸ کتابخانه مدرسه قوام در نجف
- ۳۳۸ کتابخانه مدرسه خلیلی در نجف
- ۳۳۹ کتابخانه مدرسه آخوند (کبری) در نجف
- ۳۳۹ کتابخانه مدرسه یزدی در نجف
- ۳۴۰ کتابخانه بروجردی در نجف
- ۳۴۰ کتابخانه آیت الله العظمی حکیم در نجف
- ۳۴۰ کتابخانه جامعه النجف الدینیّه
- ۳۴۱ کتابخانه های وقفی وابسته به مساجد
- ۳۴۱ کتابخانه حیدریه در مسجد بزرگ نجف
- ۳۴۱ مسجد آمد و میافارقین
- ۳۴۲ کتابخانه مسجد جامع ابوحنیفه در بغداد
- ۳۴۴ سرنوشت کتابخانه
- ۳۴۴ کتابخانه مسجد جامع زیدی در بغداد
- ۳۴۵ واقفین

- ۳۴۶ کتابخانه مسجد قمریه در بغداد
- ۳۴۷ مسجد بصره
- ۳۴۷ کتابخانه حسینیه شوشتریه در نجف
- ۳۴۸ کتابخانه مسجد عباسی در عراق
- ۳۴۸ کتابخانه حائری در کربلا
- ۳۴۸ کتابخانه مسجد الخضراء در نجف
- ۳۴۹ کتابخانه‌های وقفی وابسته به خانقاه
- ۳۴۹ المكتبة القادرية فی الحضرة الکیدانیة فی بغداد
- ۳۴۹ کتابخانه‌های وقفی وابسته به رباط
- ۳۴۹ کتابخانه رباط مأمونیه در بغداد
- ۳۴۹ واقفین
- ۳۵۲ کتابخانه رباط مرزوبانیه در بغداد
- ۳۵۲ کتابخانه رباط شونیزی در بغداد
- ۳۵۲ کتابخانه رباط رَزَوَنی در بغداد
- ۳۵۳ کتابخانه رباط طاهری در بغداد
- ۳۵۴ کتابخانه رباط خاتونی در بغداد
- ۳۵۵ کتابخانه رباط اخلاصیه در بغداد
- ۳۵۵ کتابخانه رباط بتکین در بغداد
- ۳۵۵ کتابخانه رباط ابن نیاز در بغداد
- ۳۵۶ کتابخانه رباط النجمی در بغداد
- ۳۵۶ کتابخانه‌های وقفی وابسته به بقاع
- ۳۵۶ مقبره ام خلیفه در بغداد
- ۳۵۷ مقبره جنید بغدادی در بغداد
- ۳۵۸ کتابخانه‌های وقفی وابسته به اماکن متبرکه

آستان موسی بن جعفر در عراق	۳۵۸
کتابخانه روضه علوی در عراق	۳۵۸
کتابخانه الروضة الحسينیه در کربلا	۳۵۹
کتابخانه حضرت زینب علیها السلام در کربلا	۳۶۰
کتابخانه‌های وقفی وابسته به دانشگاه	۳۶۰
دارالعلم بغداد: دارالعلم شاهپور: کتابخانه شاهپور بن اردشیر	۳۶۰
مکان کتابخانه	۳۶۲
مجموعه کتابخانه و چگونگی گردآوری آن	۳۶۳
نفایس کتابخانه	۳۶۴
مراجعان	۳۶۴
شرح حال شاهپور بن اردشیر مؤسس دارالعلم بغداد	۳۶۶
چگونگی اهداء کتاب	۳۶۷
فهرست کتابخانه	۳۶۹
تشکیلات اداری و مالی	۳۶۹
سرنوشت دارالعلم (دارالکتب القدیمه) بغداد	۳۷۱
کتابخانه‌های وابسته به بیمارستان	۳۷۲
بیمارستان عضدی در بغداد	۳۷۲

کتابخانه‌های وقفی عربستان / ۳۷۵

کتابخانه ملک عبدالعزيز در مدینه	۳۷۵
کتابخانه مبارکشاه در مرو رود	۳۷۶
کتابخانه شاذان قمی	۳۷۶
کتابخانه شیخ الاسلام عارف حکمه در مدینه منوره	۳۷۶
کتابخانه‌های وقفی وابسته به مدارس	۳۸۱

- ۳۸۱ مدرسه شهابیه در مدینه منوره
- ۳۸۱ واقفین
- ۳۸۲ مدرسه اعظم شاه در مکه مکرمه
- ۳۸۲ مدرسه قایتبای جرکسی در مکه مکرمه
- ۳۸۳ مدرسه حفظیه در عثمانیه عسیر عربستان
- ۳۸۳ مدرسه شفاء در مدینه
- ۳۸۳ مدرسه لیلکی ناظری در مدینه
- ۳۸۳ مدرسه احسانیه در مدینه
- ۳۸۴ مدرسه وفائیه در مدینه
- ۳۸۴ کتابخانه وابسته به مساجد
- ۳۸۴ کتابخانه مالکی در مسجدالحرام مکه
- ۳۸۴ کتابخانه حرم مکی
- ۳۸۹ نفایس کتابخانه
- ۳۹۰ فهرست‌ها
- ۳۹۱ کتابخانه مسجدالنبی در مدینه
- ۳۹۲ کتابخانه مسجد شرابیه در مکه
- ۳۹۳ کتابخانه‌های وقفی وابسته به خانقاه
- ۳۹۳ کتابخانه خانقاه احمدی در مدینه
- ۳۹۳ کتابخانه‌های وقفی وابسته به رباط
- ۳۹۳ کتابخانه رباط ربیع در مکه
- ۳۹۳ واقفین
- ۳۹۴ کتابخانه رباط شرابی در مکه
- ۳۹۴ کتابخانه رباط سدره در مکه
- ۳۹۵ کتابخانه رباط ابرقوهی در مکه

- کتابخانه رباط خوزی در مکه ۳۹۵
- واقفین ۳۹۵
- کتابخانه رباط موفق در مکه ۳۹۶
- رباط صفا در مکه ۳۹۶
- کتابخانه رباط قایتیای در مکه ۳۹۶
- کتابخانه رباط قراءباشی در مدینه ۳۹۷
- کتابخانه رباط عثمان بن عفان در مدینه ۳۹۷
- کتابخانه جبریت در مدینه ۳۹۷
- کتابخانه رباط مظهر فاروقی در مدینه ۳۹۷

کتابخانه‌های وقفی سوریه / ۳۹۹

- دارالعلم طرابلس در سوریه ۳۹۹
- کتابخانه ملی الاسد در دمشق ۴۰۱
- کتابخانه ملی ظاهریه در دمشق ۴۰۲
- کتابخانه‌های وقفی وابسته به مدارس ۴۰۲
- کتابخانه مدرسه النوریه در حلب ۴۰۲
- کتابخانه مدرسه العادایه در دمشق ۴۰۳
- کتابخانه مدرسه البدرائیه در دمشق ۴۰۳
- کتابخانه مدرسه نحویه در شام ۴۰۴
- کتابخانه مدرسه الظاهریه در حلب ۴۰۴
- کتابخانه مدرسه ناصریه در شام ۴۰۴
- کتابخانه مدرسه عمریه در دمشق ۴۰۵
- کتابخانه مدرسه الدخواریه در دمشق ۴۰۵
- کتابخانه مدرسه الشبلیه در دمشق ۴۰۶

- کتابخانه مدرسه الرواحیه در دمشق ۴۰۶
- کتابخانه مدرسه بهنسیه در دمشق ۴۰۷
- کتابخانه دارالحديث ضیائیة در دمشق ۴۰۷
- شروط استفاده از کتابها به خط خود واقف مندرج در کتب ۴۱۱
- مجموعه کتابخانه ۴۱۲
- سرنوشت کتابخانه ۴۱۲
- کتابخانه فاضلیه کلاسه در دمشق ۴۱۴
- کتابخانه مدرسه سلطانیه در حلب ۴۱۵
- کتابخانه دارالحديث اشرفیه در دمشق ۴۱۵
- اساسنامه ۴۱۵
- مسئولین کتابداران کتابخانه دارالحديث اشرفیه ۴۱۷
- کتابخانه مدرسه شرفیه در دمشق ۴۱۸
- کتابخانه مدرسه جوزیه در دمشق ۴۱۸
- کتابخانه مدرسه الناصریه در دمشق ۴۱۹
- کتابخانه مدرسه داودار ناصری در حلب ۴۱۹
- کتابخانه مدرسه فارسیه در شام ۴۲۰
- کتابخانه مدرسه شامیه در دمشق ۴۲۰
- کتابخانه مدرسه اشرفیه در شام ۴۲۰
- کتابخانه البدریه در حلب ۴۲۰
- دارالحديث السفاحیه در حلب ۴۲۱
- کتابخانه مدرسه سمیه در دمشق ۴۲۱
- کتابخانه مدرسه عبدالله پاشا در دمشق ۴۲۱
- کتابخانه مدرسه اشماسیه در دمشق ۴۲۱
- کتابخانه‌های وقفی وابسته به مساجد ۴۲۲

- ۴۲۲ کتابخانه وقفی مسجد دمشق
- ۴۲۳ واقفین مجموعه کتب
- ۴۲۶ سرنوشت کتابخانه
- ۴۲۷ کتابخانه صوفیه در مسجد حلب
- ۴۲۹ کتابخانه مسجد الاقصی در شام
- ۴۳۰ کتابخانه مسجد بیت المقدس در سوریه
- ۴۳۰ کتابخانه مسجد جامع حلب
- ۴۳۰ کتابخانه مسجد باب المدائن دمشق
- ۴۳۱ کتابخانه مسجد درب المدینین در دمشق
- ۴۳۱ کتابخانه فاضلیه در مسجد اموی دمشق
- ۴۳۱ کتابخانه الاشرفیه در مسجد اموی دمشق
- ۴۳۲ مجموعه الکندی در مسجد اموی دمشق
- ۴۳۳ کتابخانه مسجد مونکولی بغا در حلب
- ۴۳۳ کتابخانه مسجد ایلغا در دمشق
- ۴۳۴ کتابخانه مسجد منصوری در طرابلس
- ۴۳۴ کتابخانه مسجد کواکبی در حلب
- ۴۳۴ کتابخانه قبه المال در مسجد بنی امیه دمشق
- ۴۳۵ کتابخانه مسجد سیاقوشیه در دمشق
- ۴۳۵ کتابخانه مسجد الحديد در شهر صالحیه سوریه
- ۴۳۵ کتابخانه جامع الدهشه در شهر حما در سوریه
- ۴۳۶ کتابخانه مسجد شیخ ابراهیم در حما
- ۴۳۶ بیت الکتب المحسن در مسجد اموی دمشق
- ۴۳۶ کتابخانه های وقفی وابسته به خانقاه
- ۴۳۶ کتابخانه خانقاه سمساطیه در دمشق

- ۴۴۰ کتابخانه خانقاه احمد سجیمی
- ۴۴۰ کتابخانه‌های وقفی وابسته به بقاع
- ۴۴۰ مقبره بَهَسَیَّه
- ۴۴۱ مقبره البزوریه در دمشق
- ۴۴۱ مقبره العینیه در دمشق
- ۴۴۱ مقبره السیفیه در دمشق
- ۴۴۲ مقبره السلامیه در دمشق
- ۴۴۲ مقبره اشرفیه در شام
- ۴۴۲ بقعه ابوبکر در شام
- ۴۴۳ مقبره ابن عروه در شام
- ۴۴۳ کتابخانه‌های وقفی وابسته به بیمارستان
- ۴۴۳ بیمارستان النوری در دمشق

کتابخانه‌های وقفی مصر / ۴۴۵

- ۴۴۵ دارالعلم فاطمیان در قاهره
- ۴۴۸ دارالکتب المصریه
- ۴۴۹ کتابخانه‌های وابسته به مدارس
- ۴۴۹ کتابخانه فاضلیه در قاهره
- ۴۵۰ سرنوشت کتابخانه فاضلیه
- ۴۵۲ مجموعه و نفایس کتابخانه
- ۴۵۲ کتابخانه مدرسه الکاملیه در قاهره
- ۴۵۳ کتابخانه المنکوترماریه در قاهره
- ۴۵۳ کتابخانه مدرسه الصاحبیه در قاهره
- ۴۵۳ کتابخانه مدرسه الحجازیه در قاهره

- ۴۵۴ کتابخانه مدرسه نصیریہ در غرناطہ
- ۴۵۴ کتابخانه مدرسه صرغتمشیہ در قاهرہ
- ۴۵۵ کتابخانه مدرسه البشیریہ در قاهرہ
- ۴۵۵ کتابخانه مدرسه الکرکلانیہ در قاهرہ
- ۴۵۶ کتابخانه مدرسه السبقیہ در قاهرہ
- ۴۵۶ کتابخانه مدرسه اَلْبَجِی یا البجای در قاهرہ
- ۴۵۶ کتابخانه مدرسه محمودیہ در قاهرہ
- ۴۵۹ کتابخانه مدرسه الاشرفیہ یا اشرف شعبان در قاهرہ
- ۴۶۰ کتابخانه مدرسه الجمالیہ در قاهرہ
- ۴۶۱ کتابخانه مدرسه ظاہریہ در قاهرہ
- ۴۶۲ کتابخانه مدرسه ناصریہ در قاهرہ
- ۴۶۲ کتابخانه مدرسه العثمانیہ در قاهرہ
- ۴۶۳ کتابخانه مدرسه عنتابی در قاهرہ
- ۴۶۳ کتابخانه‌های وابسته به مساجد
- ۴۶۳ کتابخانه جامع الازهر در قاهرہ
- ۴۶۵ امانت کتاب
- ۴۶۵ کتابداران
- ۴۶۹ کتابخانه مسجد ابن تولون در قاهرہ
- ۴۶۹ کتابخانه مسجد الحاکمی در قاهرہ
- ۴۷۰ کتابخانه مسجد عمر در قاهرہ
- ۴۷۱ کتابخانه جامع الازهری در قاهرہ
- ۴۷۱ کتابخانه مسجد خطیر در قاهرہ
- ۴۷۲ کتابخانه مسجد ابیض در قاهرہ
- ۴۷۳ کتابخانه مسجد مؤیدیہ در قاهرہ

- کتابخانه مسجد ازبک در قاهره ۴۷۳
- کتابخانه مسجد غوری در قاهره ۴۷۴
- کتابخانه مسجد محب الدین در قاهره ۴۷۴
- کتابخانه محمدی یا مسجد ابوذهب یا ابوذهب در قاهره ۴۷۵
- کتابخانه مسجد افخر در قاهره ۴۷۷
- کتابخانه مسجد امیر شیخ در قاهره ۴۷۷
- کتابخانه مسجد دردار در قاهره ۴۷۸
- کتابخانه مسجد شیخ ابراهیم یا شیخ الانوار در اسکندریه ۴۷۸
- کتابخانه عباسیه در اسکندریه ۴۷۸
- کتابخانه مسجد احمدی در طنطعا ۴۷۹
- کتابخانه‌های وابسته به خانقاه ۴۸۰
- خانقاه صالحیه در قاهره ۴۸۱
- کتابخانه خانقاه ناصریه در قاهره ۴۸۲
- کتابخانه‌های وابسته به رباط ۴۸۲
- کتابخانه رباط الآثار در قاهره ۴۸۲
- کتابخانه‌های وابسته به بقاع ۴۸۳
- قبه منصوریه در قاهره ۴۸۳
- کتابخانه‌های وابسته به بیمارستان ۴۸۳
- کتابخانه احمد بن طولون در قاهره ۴۸۳
- بیمارستان منصوری در قاهره ۴۸۴

کتابخانه‌های وقفی مغرب / ۴۸

- دارالعدة در فجیج در مغرب ۴۸۷
- کتابخانه الصبیحیه در شهر سلا ۴۸۹

کتابخانه‌های وقفی تونس / ۴۹۱

- ۴۹۱ کتابخانه ملی تونس
- ۴۹۱ گردآوری نسخ خطی
- ۴۹۲ کتابخانه‌های وابسته به مساجد
- ۴۹۲ کتابخانه مسجد قیروان در تونس
- ۴۹۵ واقفین
- ۴۹۷ کتابخانه‌های مسجد زیتونیه در تونس
- ۴۹۷ کتابخانه احمدیه در مسجد زیتونیه
- ۵۰۱ فهرستها
- ۵۰۱ کتابخانه ابدالیه در مسجد زیتونیه
- ۵۰۲ فهرستها
- ۵۰۲ کتابخانه شرقیه در مسجد زیتونیه

کتابخانه‌های وقفی مراکش / ۵۰۳

- ۵۰۳ کتابخانه‌های وقفی وابسته به مساجد
- ۵۰۳ کتابخانه مسجد قروئین در فاس [مراکش]
- ۵۰۷ مجموعه کتابخانه
- ۵۰۸ نفایس
- ۵۰۹ واقفین
- ۵۱۰ فهرستها
- ۵۱۲ کتابخانه مسجد یوسفیه در مراکش
- ۵۱۲ کتابخانه مدرسه تطوان در مراکش
- ۵۱۲ کتابخانه مسجد شیخ برکه در مراکش

کتابخانه‌های وقفی یمن / ۵۱۵

- کتابخانه‌های وقفی وابسته به مدارس یمن ۵۱۵
- مدرسه مؤبدیه در تعز یمن ۵۱۵
- مدرسه ابن بطال رکبی در ذی یعمد ۵۱۶
- مدرسه سلطان اشرف ابن رسول در تعز یمن ۵۱۶
- مدرسه نظاری در اب یمن ۵۱۶
- کتابخانه‌های وابسته به مساجد ۵۱۷
- کتابخانه مسجد روضه در صنعا ۵۱۷
- کتابخانه مسجد رضوانی شهر تعز در یمن ۵۱۷
- کتابخانه مسجد جامع الظافری در شهر زبید در یمن ۵۱۷
- مسجد جامع بزرگ صنعا ۵۱۸
- کتابخانه متوکلیه در مسجد جامع صنعا ۵۱۸
- کتابخانه قباد طلعه در صنعا ۵۱۸

کتابخانه‌های وقفی پاکستان / ۵۱۹

- کتابخانه اسماعیل آشتیانی در کراچی ۵۱۹
- کتابخانه‌های وقفی وابسته به دانشگاه ۵۱۹
- کتابخانه کالج فورت ویلیام در کلکته ۵۱۹
- کتابخانه پنجاب لاهور در پاکستان ۵۲۰
- گنجینه کتابخانه ۵۲۰

کتابخانه وقفی ترکیه / ۵۲۳

- خزانه مغربی در میافارقین ۵۲۵

- ۵۲۶ کتابخانه سلیمیه در ادرنه
 ۵۲۸ کتابخانه کوپرلی در استانبول
 ۵۲۹ مکان کتابخانه کوپرلی
 ۵۲۹ مجموعه کتابخانه
 ۵۳۰ فهرست های کتابخانه کوپرلی
 ۵۳۳ شرح حال خاندان کوپرلی
 ۵۳۴ کتابخانه داماد ابراهیم پاشا در نوشهر
 ۵۳۵ کتابخانه چورلیلی علی پاشا در استانبول
 ۵۳۶ کتابخانه عاطف افندی در استانبول
 ۵۳۸ کتابخانه بشیر آغا در استانبول
 ۵۴۰ کتابخانه عموجه حسین پاشا در استانبول
 ۵۴۰ کتابخانه ولی الدین افندی در استانبول
 ۵۴۱ کتابخانه خلیل حمید پاشا در اسپارته
 ۵۴۲ کتابخانه راشد افندی در قیصریه
 ۵۴۲ کتابخانه ملی ترکیه
 ۵۴۳ کتابخانه های وقفی وابسته به مدارس ترکیه
 ۵۴۳ کتابخانه مدرسه احمد پاشا حضر بیک در بروسه ترکیه
 ۵۴۳ کتابخانه های وابسته به بقاع
 ۵۴۳ مقبره قراوغلی در استانبول
 ۵۴۳ مقبره احمد پاشا کوپری در استانبول

سایر کتب و کتابخانه های وقفی و اهدایی مستقل / ۵۴۵

- ۵۴۵ کتابخانه ملی لبنان
 ۵۴۷ کتابخانه شجدرین در شهر لنینگراد (شوروی)

- ۵۵۰ کتابخانه عمومی لنین (شوروی)
- ۵۵۱ کتابخانه بریتانیا در انگلستان
- ۵۵۲ کتابخانه آمبروزیانا در ایتالیا
- ۵۵۳ مجموعه کتابخانه و نفایس آن
- ۵۵۵ فهرست‌ها
- ۵۵۵ کتابخانه عمومی نیویورک
- ۵۵۶ کتابخانه پیرپونت مورگان در نیویورک

سایر کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی وابسته به دانشگاه / ۵۵۹

- ۵۵۹ مؤسسه تاریخ علوم اسلامی و عربی وابسته به دانشگاه فرانکفورت آلمان
- ۵۶۰ بوسنی و هرزگوین
- ۵۶۱ منابع و مأخذ:

«به نام یزدان پاک»

پیشگفتار:

مَدَّت‌ها بود که در صدد بودم که به شناسایی، گردآوری و معرفی کتابخانه‌هایی که با تفکر وقف - چه آنهایی که وقفنامه داشته‌اند و چه آنهایی که با هدف و نیت وقف بوده است - پردازم. و اینک که این کار با همه کاستی‌ها به اتمام رسید، خرسندم که سعی هر چند کوچک در ترویج این سنت نیکو خواهم داشت. چرا که شناخت بیشتر پدیده وقف و اهداء کتاب و معرفی کتابخانه‌هایی که کتابهای وقفی و اهدایی نقش مهم و اساسی در تکوین آنها داشته است و روشن شدن زوایای مختلف این موضوع، بینش جامعه را نسبت به نقش اساسی و ارزنده وقف و اهداء در غنای فرهنگی و حفظ اندیشه و فرهنگ مکتوب و انتقال آن به نسلهای آینده، وسعت می‌بخشد و از طرفی ما را به این نکته رهنمون می‌کند که وجود بخش عظیم کتب ارزشمند و ذیقیمت در کتابخانه‌های ما مرهون تفکر زیرکانه و خیرخواهانه اجداد و گذشتگان ما در غنای فرهنگی جامعه‌شان و در دسترس همگان قرار دادن این گنجینه‌ها است.

ما نیز در حفظ و ادامه این سنت گرانبها و وظیفه‌ای داریم که با تلاش برای حفظ، گسترش و در دسترس نهادن آنچه به ما رسیده، برای جامعه امروز و آینده، میسر خواهد بود.

این کتاب در سه فصل تدوین شده است. فصل اول به کلیاتی در طرح پژوهش، مفاهیم وقف، وقف در میان مذاهب، وقف مصاحف، دستنوشته‌های وقفی، انواع وقف کتاب، چگونگی تجهیز، تنظیم و مدیریت و سرنوشت کتابخانه‌های وقفی پرداخته شده است.

فصل دوم و سوم به معرفی کتب و کتابخانه‌های وقفی و اهدایی در ایران و سایر ملل با تأکید بر کشورهای مسلمان، پرداخته شده که این کتابخانه‌ها در نه گروه کتابخانه‌های وقفی مستقل، وابسته به مدارس، مساجد، خانقاه، رباط، بقاع، اماکن متبرکه، بیمارستان، دانشگاه به ترتیب قرن تنظیم گشته است.

در تدوین این مجموعه از کتاب ارزشمند «وقف و ساختار کتابخانه‌های اسلامی» بهره فراوان برده‌ام.

امید است که خوانندگان به این سطور پر از کاستی به دیده اغماض بنگرند و برای علاقه‌مندان به این موضوع نیز، زمینه پژوهشهای عمیق‌تر و مستندتر را فراهم آورد. در پایان از بذل توجه و مساعدت جناب آقای ضرغامی مشاور محترم اجرایی معاونت محترم امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کمال تشکر و احترام را دارم.

پروین متواری سورکی

پائیز ۱۳۸۳

مقدمه:

یکی از نکته‌های دقیق تاریخ کتاب در اسلام موضوع وقف و اهداء آن است. وقف و اهداء کتاب از صدر اسلام به عنوان یک عمل خیر و سنت نیکو و پسندیده در شمار صدقه جاریه و باقیات الصالحات به حساب می‌آمده است و پاداش و اجر فراوان و نام نیک و جاودانگی یاد واقف و اهداء کننده را به همراه داشته است.

دانشمندان، خلفا، سلاطین، وزراء، امرا و تجار، نیکوکاران به خصوص کتاب دوستان و علاقمندان به پیشرفت علمی و فرهنگی مسلمانان در پشتیبانی از کارهای علمی و در نتیجه به قرار دادن دانش در اختیار همه طبقات جامعه، بدون کمترین تبعیض، سهم داشته‌اند و زمین‌ها و ساختمان‌ها و اثاثیه و تجهیزات و مجموعه‌های ارزشمند آثار و تألیفات علما و دانشمندان اسلامی را برای کتابخانه‌ها وقف و اهداء می‌کردند. اینها به اهمیت کتاب در امر تعلیم پی برده و دریافته بودند که نباید صرفاً به ایجاد ساختمان و فراهم ساختن و وسائل تدریس اکتفا کنند. از این رو به وقف و اهداء کتاب بر آنها همت می‌ورزیدند تا با دسترسی و مراجعه به آن، تحصیل علم میسر و آسان شود.

هدف و روش تحقیق

این پژوهش سعی نموده است تا به بررسی وقف کتاب و کتابخانه‌ها در حوزه‌های

مدارس، مساجد، خانقاه‌ها، رباط، بقاع، اماکن متبرکه، دانشگاه، بیمارستان و شناسایی و معرفی این کتابخانه‌ها در طی قرون مختلف تاریخی در ایران و سایر ممالک خصوصاً کشورهای اسلامی پیردازد.

شناخت و معرفی این کتابخانه‌ها نشان می‌دهد که وقف کتاب از کجا نشأت گرفته و نقش وقف در گسترش فرهنگ و تقویت و انتقال علم و دانش و در دسترس قرار دادن آن برای همگان، اهداف واقفان، وقفنامه‌های کتب و کتابخانه‌ها و شناخت نقاط ضعف و قوت در کتابخانه‌های وقفی، سازماندهی، حفاظت، مدیریت و سرنوشت این کتابخانه‌ها و کتب وقفی آنها به چه صورت بوده است.

در اکثر پژوهشهای صورت گرفته به مسأله وقف کتاب و کتابخانه به صورت جزئی و موضوعی مثلاً وقفنامه‌ها، انواع وقف و ... پرداخته شده است.

این پژوهش بیشتر سعی نموده به معرفی کتابخانه‌های وقفی و وقف کتاب به طور کلی پیردازد و برای دستیابی به اطلاعات پیرامون موضوع از روش توصیفی تاریخی استفاده گردیده و به تعداد قابل توجهی منابع اعم از کتاب و مقالات و گزارشات رجوع و اقدام به گردآوری اطلاعات نموده است.

بسیاری معتقدند که عمل وقف کتاب تنها عنصر مؤثر در تکوین و ایجاد کتابخانه‌ها در تاریخ اسلام بوده و نقش اساسی در این راه ایفا کرده است.

حقیقتاً می‌توان ادعا کرد که اوقاف منبع اصلی تغذیه و غنای کتابخانه‌های عمومی و بزرگ جهان اسلام بوده است. وقف مصاحف برای عموم مسلمانان از نخستین قدمهایی است که در راه وقف کتاب و تشکیل کتابخانه‌ها برداشته شده است. چه بسیار کتابخانه‌ها و نسخ خطی که به صورت منفرد یا در یک مجموعه به تملک وقف در آمده است و هنوز آثار وقفیت و اهدا بر روی نسخه‌ها دیده می‌شود و از تعداد کثیری هم که قرن‌ها قبل وقف یا اهداء شده، هیچ اثری و خبری نیست.

کتابخانه‌های شخصی که در نوع خود از مجموعه‌های بسیار ارزشمند و کم‌نظیر به

شمار می‌روند از نظر دارا بودن کتابهای خطی نفیس و بی‌نظیر و از نظر شمول بر کتابهای چاپی و کمیاب، حائز اهمیت هستند. گردآورندگان کتابخانه‌های شخصی همه از ادبا و فضلا و بزرگان علم و ادب دوران معاصر خود به شمار می‌روند. که بعدها مجموعه‌های خود را بر عموم وقف یا اهداء کرده‌اند.

پیشینه تحقیق در ایران

(۱) ساعتی، یحیی محمود، وقف و ساختار کتابخانه‌های اسلامی؛ کاوش در میراث فرهنگی اسلام، ترجمه احمد امیری نصیری شادمهری، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۴.

هدف این پژوهش بیان منشاء پیدایش کتابخانه‌های عربی است که بر وقف، متکی بوده یا بعداً بر آن استوار شده، صرف نظر از کتابخانه‌های خصوصی و آنهایی که وقفی بودنشان به اثبات نرسیده است.

محقق در این تحقیق بر روش توصیفی تکیه کرده است زیرا برای تحقیق پیرامون متون مربوط به موضوع وقف کتاب و کتابخانه به تعداد قابل توجهی از کتاب‌های تاریخی مختلف مراجعه و اقدام به گردآوری و مقایسه و بررسی آنها کرده است.

در این تحقیق نتایج زیر دست یافته است:

الف) وقف کتب نزد مسلمانان عامل اساسی در افزایش معلومات طالبان دانش در طول قرن‌های متمادی بوده است.

ب) این گونه وقف در افزایش و توسعه کتابخانه‌های گوناگون در تاریخ سهم مهمی را داشته است.

ج) کتاب‌های وقفی پراکنده بوده و بسیاری از آنها در نتیجه سهل‌انگاری‌ها، ناپدید یا ربوده و غارت شده‌اند.

۲) ختایی، حسین. «بررسی تاریخچه و فعالیت کتابخانه‌های وقفی و مذهبی

مشهد « پایان نامه کارشناسی ارشد . دانشگاه تهران ، دانشکده علوم تربیتی ، ۱۳۵۶ .

هدف از این تحقیق ، بررسی تاریخچه و فعالیت های کتابخانه های وقفی و مذهبی

مشهد ، به منظور شناساندن کتابخانه های قدیمی و آثار نفیس این کتابخانه ها است .

گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه با کتابداران این کتابخانه ها ، و مطالعه

مجموعه و دفاتر خدمات آنها بدست آمده است . جامعه مورد پژوهش

(۱۰ کتابخانه ها) شامل کتابخانه مدرسه میرزا جعفر ، کتابخانه نواب ، کتابخانه مسجد

امام عصر ، کتابخانه مسجد الحجه ، کتابخانه مدرسه عالی حسینی ، کتابخانه مسجد

النبی ، کتابخانه مدرسه فاطمیه و کتابخانه مسجد گوهرشاد ، است .

نتایج نشان می دهد که : اکثر کتابخانه های مورد بررسی بودجه مشخصی ندارند ، فقط

کتاب ها در دفتر ، ثبت می شوند و از فهرست برگه ای استفاده نمی شود ، فقط به افراد عضو

امانت می دهند ، رابطه مبادله کتاب با سایر کتابخانه ها ندارند و کتابداران در خرید

کتاب دخالتی ندارند .

پیشینه تحقیق در خارج از ایران

1. chrzastowski , T.E , " A capitalidea : a centennial clebration endowment campaign." Journal Bottomline, 7 (1) , Summer 93, p. 13-16.

این تحقیق در مورد عملکرد یک ستاد موفق اهدای کتاب است که منابع مالی تأمین

بودجه کتاب کتابخانه شیمی در دانشگاه ایلینوئیز (Illinois) را فراهم کرده است . این

ستاد سه سال صرف برنامه ریزی کرد و از فارغ التحصیلان دانشکده علوم شیمی (SCS)

درخواست کمک مالی نمود که بیش از ۱۱۰۰ نفر از فارغ التحصیلان دانشکده کمک

کردند . لیستی را از عوامل و افرادی که به جمع آوری ۴/۰۰۰/۰۰۰ دلار برای خرید

کتابهای این کتابخانه و اهداء بودجه سالیانه ۱۰۰۰۰ دلار برای پایان نامه های کتابخانه

سهم داشته اند ، آورده است .

2. for jthe, patricia H., " An Endow ment campaign for a public library." journal of library Administration." 12 (4) 1990, 103-119

سازمان خیریه کتابخانه عمومی شهر آیووا "Iowa" در سال ۱۹۸۲ تأسیس شد و ستاد اهدای آن در سال ۱۹۸۵ شروع به کار کرد. این ستاد از یک طرح دقیق که در عمل موفق هم بود، پیروی می کرد. این تحقیق، طراحی، آماده سازی و نقاط و قوت آن را توضیح می دهد.

3. sandal, Ennio, " The Endowed municipal public Libraries" journal libraries & culture. 25 (3) ; summer 90, P. 358-321

این تحقیق به کتابخانه های وقفی و نسخ اهدایی آن در ایتالیا می پردازد و پیشینه تاریخی این گروه از کتابخانه ها را بیان می کند، که قبلاً به عنوان مجموعه های خصوصی شروع به کار کرده ولی حالا به عنوان یک کتابخانه عمومی و به عنوان یک منبع معتبر در کشور، ادامه فعالیت می دهند.

استفاده از این کتابخانه ها برای عموم آزاد است اما بیشتر توسط دانشمندان و محققان رشته های تاریخی و مطالعات انسانی مورد استفاده قرار می گیرد.

4. newman, l., " the Mites Library Endow ment, aten - year report
این مقاله خلاصه مذاکرات بیست و هشتمین اجلاس علوم مربوط به زمین است. کتابخانه تخصصی معدن با استفاده از یک موقوفه در سال ۱۹۸۳ ایجاد شد. این تحقیق به طور خلاصه در مورد تاریخچه و چگونگی کارکرد کتابخانه بحث می کند.

۵. ابراهیم علی، عبداللطیف، «دراسات فی تاریخ الکتب و المكتبات الاسلامیه». قاهره، ۱۹۲۶.

این استاد سندشناس در بخش کتابخانه و اسناد دانشکده ادبیات قاهره تحقیقات مستندی را انجام داده که مشتمل بر بحث هایی از جمله: هویت کتابخانه های مملوکیه، وضعیت کتابخانه ها در وقفنامه ها، سند دریافت کتاب های پژوهشی، تحقیقاتی و انتشاراتی و نیز بررسی یک سند رسمی و اداری در مورد لیست کتابهای وقفی است. همچنین به کتابخانه عثمانیه و وقف نامه امیر محمد بیک ابوزهب که کتابخانه اش را به

دانشجویان دانشگاه وقف کرده است، می‌پردازد.

۶. عواد، کورکيس، « خزائن الكتب القديمة في العراق منذ أقدم العصور حتى سنة ۱۰۰۰ للهجرة »، بغداد، ۱۹۴۸.

عواد در این تحقیق به مجموعه زیادی از کتابخانه‌ها که به مرور زمان در عراق وقف شده می‌پردازد از جمله به دارالعلم موصل و گنجینه مدرسه المستنصریه در بغداد اشاره کرده است و اطلاعات آن را از مأخذ تاریخی قدیمی بسیاری اقتباس کرده است.

۷. دیوه‌چی، سعید، « بیت الحکمه ». موصل، مؤسسه دارالکتب للطباعة و النشر، ۱۳۹۲ هـ، / ۱۹۷۲ م.

نویسنده در این کتاب به معرفی مجموعه‌ای از کتابخانه‌های قدیمی در قاهره، بیت الحکمه در بغداد، بیت الحکمه در قیروان، دارالحکمه در قاهره، دارالحکمه طرابلس و دارالحکمه مراغه و ... پرداخته است.

۸. حمادة، محمد ماهر، « المكتبات في الاسلام، نشأتها و تطورها و مصائرها ». بیروت: مؤسسه الرسالة، ۱۳۹۸.

این کتاب در موضوع وقف است مؤلف در خلال معرفی کتب به برخی از کتابخانه‌های وقفی اشاره کرده است و یادآور شده که، مهمترین منبع تغذیه و تجهیز کتابخانه‌ها به شمار می‌آید.*

*. پیشینه‌های شماره ۵-۸، به نقل از (وقف و ساختار کتابخانه‌های اسلامی، یحیی محمود ساعاتی؛ ترجمه احمد امیری شادمهری، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۴، ص ۲۶-۲۸) می‌باشد.